

*Голові разової спеціалізованої вченої ради ДФ 20 051.138
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
доктору юридичних наук, професору
Павлу Львовичу ФРІСУ*

ВІДГУК
офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента
Оксани Михайлівни БРОНЕВИЦЬКОЇ
на дисертацію
Ірини Миколаївни ВАРИВОДИ
«Інформатизація кримінального провадження як напрям розвитку
кримінальної процесуальної політики України»
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяє активному переходу від індустріального суспільства до інформаційного, розвиток якого пов'язаний з інтенсифікацією інформаційних процесів, необхідністю збору, обробки і передачі величезних обсягів інформації, основним продуктом виробництва такого суспільства є інформація і знання. Стрімке впровадженням цифрових технологій і телекомунікацій в усі сфери суспільного життя, є цілком виправданим та безальтернативним, особливо з урахуванням об'єктивних процесів інформатизації. У зв'язку з чим цілком очевидною є необхідність модернізації правового регулювання та практики застосування кримінального процесуального законодавства. Проблеми впровадження інформаційних та цифрових технологій в сферу кримінального судочинства вже давно вийшли за межі тез про те, що їх використання дозволить ефективніше здійснювати кримінальне провадження, оскільки впровадження таких технологій є необхідною умовою створення ефективного управлінського механізму держави спрямованого на захист прав і свобод людини та загальних інтересів суспільства і держави, зокрема забезпечує доступ до правосуддя та його відправлення.

Попри, на перший погляд, достатньої кількості аналітичних та наукових праць по тематиці впровадження нових технологій та інформаційних чи цифрових механізмів в систему кримінального судочинства, все ж доводиться констатувати, що багато концептуальних питань інформатизації та цифровізації кримінального процесу в Україні залишаються недостатньо опрацьованими. Зокрема, це стосується розробки ключових теоретико-прикладних та нормативних положень впровадження цифрових технологій у кримінальне провадження. дуже багато питань на сьогодні залишається невирішеними чи малодослідженими.

Оскільки рецензована дисертація присвячена аналізу саме таких питань, то її актуальність сумнівів не викликає.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомлення з роботою І.М. Вариводи «Інформатизація кримінального провадження як напрям розвитку кримінальної процесуальної політики України» дає підстави для висновку, що наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, можна вважати обґрунтованими. Підставою для цього є:

- загалом вдале визначення мети та завдань дослідження;
- використання широкого спектру методів пізнання. Ознайомлення з роботою дозволяє стверджувати, що зазначені автором методи дійсно використовувались у роботі комплексно та у взаємозв'язку;
- логіка викладу матеріалу: питання, які досліджуються у роботі, аналізуються послідовно та достатньо комплексно;
- опрацювання значної кількості джерел. Авторка використала 160 джерел, серед яких є праці національних та міжнародних правників, а також посилання на практику Верховного суду щодо використання інформаційних технологій на різних етапах провадження та при реалізації тих чи інших процесуальних та слідчих (розшукових) дій;
- напрацювання та висновки по рецензованій роботі були апробовані на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних заходах.

Структура дисертації відповідає тим завданням, які поставила перед собою дисертантка.

Дисертація складається з анотацій, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів (Розділ 1 та 3 містить по 3 і 2 підрозділи відповідно, Розділ 2 – без поділу на підрозділи), висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 199 сторінок.

Перший розділ роботи під назвою «Теоретико-правові засади забезпечення інформатизації кримінального провадження» присвячений теоретико-правовим засадам забезпечення кримінального провадження. Досліджено історико-політичні передумови та етапи інформатизації кримінального провадження: перший етап (2000-2010 рр.), протягом якого вперше сформульовано нормативне визначення «електронних документів», «електронного цифрового підпису» та визначено основні принципи взаємодії суб'єктів в межах цифрових транзакцій; другий етап (2011-2020 рр.), який знаменує початком розробки стратегій та концепцій запровадження електронного правосуддя в рамках кримінального провадження та першими спробами оцифрування кримінального процесу; третій етап (2021 р. – до цього часу), який характеризується забезпеченням технічних можливостей використання новітніх технологій на окремих стадіях кримінального провадження.

У другому розділі «Міжнародні стандарти і досвід інформатизації кримінального провадження» досліджено міжнародні стандарти і досвід інформатизації кримінального провадження зарубіжних країн. Визначено різні

моделі кримінальної процесуальної політики та їх вплив на формування ідей здійснення електронної трансформації кримінального процесу. Вивчено досвід таких країн як Німеччина, Чехія, Фінляндія, Велика Британія та США, що дозволило зробити висновок про існування гнучкого (Велика Британія, США) та законодавчо регламентованого підходу (Німеччина).

Вивчено досвід створення електронних кримінальних систем та поступового переходу до спільного електронного простору кримінального провадження в межах Європейського Союзу. В контексті декламованого вектору розвитку України та прагнень вступу до Європейського Союзу проаналізовано відповідні нормативно-правові акти на предмет можливості їх подальшого імплементації в національне законодавство. Досліджено застереження відповідних органів Ради Європи та неурядових міжнародних інституцій щодо ризиків та можливих негативних наслідків впровадження інформатизації кримінального провадження.

У третьому розділі дисертації «Реалізація інформатизації кримінального провадження як напрям розвитку кримінальної процесуальної політики України: сучасний стан, проблеми, шляхи вдосконалення» досліджено реалізацію інформатизації кримінального провадження як напряму розвитку кримінальної процесуальної політики України на ключових стадіях кримінального провадження.

Здійснено комплексний аналіз проблематики використання інформаційно-аналітичних систем досудового розслідування, єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та державних реєстрів, які зберігають відомості кримінального провадження. Висловлено застереження щодо необхідності забезпечення взаємодії компонентів інформаційно-аналітичних систем між собою для збереження процесуальних і матеріальних ресурсів.

Проаналізовано національні законотворчі підходи щодо впровадження відповідних санкцій за порушення правил інформатизації в інших процесуальних галузях права. Обґрунтовано необхідність внесення змін до Кримінального процесуального кодексу в частині впровадження відповідальності за невиконання вимог закону щодо обов'язкових електронних процесуальних дій з метою гармонізації національного законодавства. Висловлено пропозиції щодо доповнень та змін кримінально-процесуальних норм.

Обґрунтовано необхідність визначення базових критеріїв для застосування виключно дистанційного судового розгляду кримінальних справ з метою збереження балансу між приватними та публічними інтересами.

На основі відповідних досліджень висловлено міркування щодо подальшого розвитку інформатизації кримінального провадження як напряму кримінальної процесуальної політики.

Зміст розділів та підрозділів відповідають їхнім назвам.

За результатами дисертації сформульовано відповідні висновки.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові результати, одержані І.М. Вариводою за результатами підготовки дисертації «Інформатизація кримінального провадження як напрям розвитку кримінальної процесуальної політики України» є такими, що містять наукову новизну.

З-поміж наукових позицій, які виносяться на захист, варто виокремити те, що:

- сформульовано поняття «інформатизація кримінального провадження» як одного з напрямів розвитку кримінальної процесуальної політики України, під яким розуміється комплекс соціальних, технічних, економічних, комунікаційних заходів для створення єдиного електронного простору в рамках кримінального судочинства з метою забезпечення виконання завдання та дотримання засад кримінального провадження;
- визначено систему принципів інформатизації кримінального провадження, до яких входять наступні принципи: ефективності, системності, комплексності, захисту, збереження персональних даних, прогнозованості, процесуальної економії та ефективності, нормотворення;
- сформульовано поняття «кримінальна процесуальна діяльність з використанням технічних та інформаційно-аналітичних засобів», яке передбачає процесуальну діяльність сторін кримінального провадження, під час якої пріоритетним є паперове відображення процесуальних дій та рішень посадових осіб;
- здійснено розмежування між електронною кримінальною процесуальною діяльністю та кримінальною процесуальною діяльністю з використанням технічних та інформаційно-аналітичних засобів;
- визначено систему суб'єктів інформатизації кримінального провадження та здійснено їх класифікацію;
- розроблено основні засади та концептуальні підходи щодо здійснення інформатизації кримінального провадження в рамках діяльності усіх органів досудового розслідування та суду

Всього на захист виносяться 13 положень 6 з яких віднесено автором до таких, що містять наукову новизну, як такі, що вдосконалюють чи розвивають вже існуючі наукові позиції, підходи тощо.

Визнаючи новизну отриманих дисертанткою положень необхідно зазначити, що їх зміст та виклад, як і будь-яких нових наукових положень, не може бути сприйнято безапеляційно. Вочевидь, що вони можуть бути предметом подальшої дискусії, можуть розвиватися і вдосконалюватися.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих авторкою. Основні наукові результати дисертації відображено у 9 публікаціях, з яких: з яких 3 наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 1 наукова стаття опублікована в періодичному науковому виданні, проіндексованому у базі даних Web of Science Core Collection, тези 4 доповідей на науково-практичних конференціях, а саме:

- Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених (м. Івано-Франківськ, 16 травня 2022 р.);
- звітній науковій вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, 3-7 квітня 2023 р.);
- Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених (м. Харків, 26 квітня 2024р.);
- Всеукраїнській науково-практичній конференції (м. Полтава, 14-15 лютого 2025р.)

та 1 наукова стаття, що додатково відображає результати дисертації.

4 публікації дисертантки у фахових виданнях є одноосібними, 1 – у співавторстві.

Часові межі наукових публікацій: 2022–2024 роки. Праці дисертантки включені у список використаних джерел до дисертації.

Перелік наукових праць здобувачки й аналіз їхнього змісту засвідчують, що основні результати дисертаційного дослідження відображено в опублікованих працях дисертантки, а також їх апробовано на науково-практичних заходах.

Мова та стиль дисертації. Відповідність спеціальності. Дисертація виконана державною мовою. Стиль дисертації загалом відповідає вимогам, що висуваються до наукових праць такого рівня, а також визначається послідовністю, системністю, обґрунтованістю.

Зміст та результати роботи повною мірою відповідають спеціальності 081 «Право».

Практичне значення отриманих результатів. Слід погодитися з дисертанткою, що викладені в роботі положення, висновки та пропозиції можуть бути використані:

- у *законотворчій діяльності* – при розробці пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення формування та реалізації кримінальної процесуальної політики у сфері інформатизації кримінального провадження;
- у *правозастосовній діяльності* – для забезпечення ефективного функціонування та використання органами кримінальної юстиції інформаційно-телекомунікаційних технологій під час кримінального провадження;
- у *науково-дослідній сфері* – для подальших досліджень кримінальної процесуальної політики взагалі та щодо здійснення інформатизації кримінального провадження, зокрема;

- у освітньому процесі – при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальне процесуальне право», підготовці підручників, посібників та методичних рекомендацій.

Зауваження до дисертаційної роботи та дискусійні положення.

Попри загальну позитивну оцінку рецензованої роботи І.М. Вариводи «Інформатизація кримінального провадження як напрям розвитку кримінальної процесуальної політики України», необхідно вказати, що вона, як і всі інші наукові роботи, не позбавлена певних дискусійних моментів, містить підстави для висловлення застережень і зауважень, окремі позиції вимагають уточнення, є спірними чи потребують додаткових аргументів під час захисту. Найістотнішими з них є такі:

1. Одним із положень новизни, яке винесено на захист, висновується поняття, що «кримінальна процесуальна діяльність з використанням технічних та інформаційно-аналітичних засобів» - це процесуальна діяльність сторін кримінального провадження, під час якої пріоритетним є паперове відображення процесуальних дій та рішень посадових осіб. Потребує уточнення цей висновок дисертантки, чому саме пріоритетним вважається паперове відображення процесуальних дій та рішень, адже статтею 615 Кримінального процесуального кодексу України, зокрема, чітко визначено, що в наявних умовах воєнного стану в Україні паперове відображення процесуальних чи слідчих (розшукових) дій вже не є пріоритетом. Окрім цього, дисертантка аналізує статтю 106-1 КПК України, де визначено порядок застосування інформаційно-комунікаційної системи досудового розслідування, яка закладає основи переходу та переваги електронного документообігу у кримінальному провадженні на противагу паперовому.
2. У підрозділі 1.1. дисертантка здійснила аналіз генезису і сучасного стану використання інформаційно-комунікаційних технологій у кримінальному процесі України. На сторінці 56 дисертантка також вказує на верховенства права як одну із засад, що включає в себе складову «доступ до правосуддя в особі незалежних і безсторонніх судів» і ця засада гарантується функціонуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, що здійснює автоматизований розподіл. Завдяки цьому кожній особі гарантовано право на неупереджений та незалежний судовий розгляд. Тут доцільно було б також проаналізувати впровадження системи Custody Records в діяльність органів Національної поліції України¹. Custody Records — система запобігання порушенню прав людини в ізоляторах тимчасового тримання (ІТТ) та відділах поліції шляхом

¹ Інструкція з формування та ведення інформаційної підсистеми «Custody Records» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України»: Наказ Міністерства внутрішніх справ України 24 травня 2022 року № 311. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0629-22#Text>

електронної фіксації дій, що відбуваються із затриманими особами. В Україні Custody Records впроваджується з 2017 року. Станом на сьогодні більше 200 районних відділень поліції обладнані цією системою.

Окрім цього, у рамках проєкту DT4UA, який фінансується Європейським Союзом, Академія електронного управління (Естонія) оголосила тендер на створення модулів системи менеджменту розслідувань, ескалації, контролю та аналізу «СМЕРЕКА» для Офісу Генерального прокурора. Для виконання цього заходу ОГП створив робочу групу з питань цифрової трансформації процесів організації роботи органів прокуратури та досудового розслідування, склад якої затверджено наказом Генерального прокурора від 12.12.2022 № 279.

3. Під час публічного захисту дисертантці доцільно було б обґрунтувати застосування як у назві, так і в тексті дисертації саме терміну «інформатизація» для позначення процесів, спрямованих на використання інформаційних технологій для оптимізації роботи органів, що здійснюють кримінальне провадження. У науковій літературі вживаються також терміни «цифровізація», «діджиталізація» кримінального провадження. Дисертантці доцільно було б проаналізувати ці поняття та обґрунтувати, чому вибір був зроблений позначити цей процес терміном «інформатизація».

Однак зазначені зауваження не заперечують загальної позитивної оцінки роботи, мають в основному рекомендаційний характер, можуть слугувати предметом додаткових пояснень з боку дисертантки та наукової дискусії під час захисту представленої дисертаційної роботи.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому. Дисертаційна робота І.М. Вариводи «Інформатизація кримінального провадження як напрям розвитку кримінальної процесуальної політики України» є завершеним, самостійним науковим дослідженням, що наділене актуальністю, містить науково обґрунтовані результати, які спрямовані на розв'язання наукових завдань, що мають істотне значення і для кримінально-правової науки України, і для правозастосування.

Тема роботи, об'єкт та предмет дослідження, її зміст, а також положення та висновки відповідають спеціальності 081 - Право.

Порушень академічної доброчесності у роботі не виявлено.

Рецензована дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом

Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), а її авторка – Ірина Миколаївна ВАРИВОДА при успішному захисті заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент:

**доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент**

О.М. БРОНЕВИЦЬКА

30.05.2025